

FÖRENINGSDINVENTERING I BRÄCKE KOMMUN

Föreningsarkivet

Föreningsarkivet i Jämtlands län är en ideell förening av folkrörelseanknutna läns- och distriktorganisationer. Föreningsarkivets verksamhet finansieras av anslag från Jämtlands läns landsting och länets kommuner med Östersund som en stor bidragsgivare. Föreningsarkivet ger service och rådgivning i arkivfrågor. Andra viktiga uppgifter är att verka som folkbildare och att väcka intresse för föreningslivets och folkrörelsernas historia. Arkivet har till uppgift att samla, inventera och bevara för eftervärlden föremål från föreningar och enskilda personer, så som trycksaker, handlingar fotografier o.s.v. I arkivets depå förvaras 1200 hyllmeter handlingar från ca 3300 föreningar i länet. 2000 affischer och 150 standar. Varje år tillkommer nya arkivbildare samt att äldre föreningar utökar sitt deponerade arkiv. Arkivet växer varje år med handlingar från ca 200 föreningar. Mycket av materialet har kommit in i samband med Föreningsarkivets inventeringsarbete.

De regionala arkiv och föreningsbestånden har under hela 1900-talet i olika omfattning inventerats och insamlats. Men det är först under de senaste decennierna som det genomförts en systematisk inventering. Metoderna och avgränsningarna har skiftat, men den inventerande har vanligen valt att avgränsa undersökningen geografiskt. Detta har följaktligen inneburit att föreningslivet i Jämtland har inventerats kommunvis och på sockennivå. År 2002 påbörjades inventeringsarbetet av Bräcke kommun. Inventeringsarbetet finansierades genom bidrag från kommunen, av arbetsförmedlingen samt bidrag från Riksarkivet. För att utföra arbetet anställdes en särskild inventerare, Hans-Erik Nilsson som jobbade i 8 månader med projektet.

Inventeringen syftade till att registrera så många verksamma och nedlagda föreningar som möjligt från 1800-talet till idag. Kartläggningen av föreningslivet siktade på att spåra upp arkivmaterial och om möjligt föra in dessa till arkivet för att där göras tillgänglig för forskare och en intresserad allmänhet. När det inte var möjligt att deponera materialet vid arkivet skulle arkivhandlingarna registreras var de förvarades, dess omfattning och innehåll. Uppgifter om föreningar som funnits har spårats upp genom en genomgång av Föreningsarkivets material, nykterhetsrörelsens arkiv, handlingar från läns och distriktsorganisationer, hembygds litteratur

datalistor från ett folkrörelseprojekt vid Uppsala universitet, adress och telefonkataloger, länsstyrelsens register över ekonomiska föreningar, m.m har genomskotts. Med föreningsregistret från Fritidsförvaltningen som utgångspunkt identifierades Bräcke kommuns verksamma föreningar. I början av november 2002 tillsändes de aktiva föreningarna ett brev med information om inventeringen och en medföljande enkät. Sedan efterlyste kommunen genom en helsidas annons i kommunbladet efter dokument med hänvisning i var man kunde vända sig, annonsen lades även ut på kommunens hemsida på internet. Informationsbrevet till föreningarna följdes av en telefonkontakt med respektive förening, där frågan om förvaring av arkivalier och föreningshistoria dryftades. En stor del av arbetet har skett genom telefonsamtal. Vid telefonkontakten inbjöds varje förening till någon av de två offentliga sammankomster som hölls, ett i Bräcke och ett i Kälarne, där Föreningsarkivet presenterade arkivet och den pågående inventeringen. Sammankomsterna uppmärksammades innan varje tillfälle genom annonsering i kommunbladet respektive affischering på strategiska platser. Föreningsinventeringen uppmärksammades även genom en artikel i Länstidningen. Ambitionen är att inventeringsregistret ska ha ett fortsatt liv, så alla som startar en förening uppmanas här med att bidra med den uppgifter till Föreningsarkivet i Jämtlands län.

Bakgrund

Näringslivet i kommunen har dominerats av jord- och skogsbruk. När sågverken vid kusten expanderade sökte man nya platser att avverka och började då köpa upp fastigheter bl.a. , i Bräcke kommun. Skogsinnehav kom att bilda grunden för en penningekonomi i Bräcke kommun. Eftersom skogen och skogsarbete och järnvägens tillkomst varit så viktigt för Bräcke kommuns utveckling kräver dessa två faktorer en bakgrundsbeskrivning. Det var med handeln av avverkningsrätter som penningekonomin gjorde sitt inbrott hos bondebefolkningen. Innan avverkningsrätterna såldes till skogsbolag vid kusten, användes marken till att försörja hushållet med vad skogen kunde ge av ved, och slätter etc. Skogsinnehavet var på den tiden utan större värde. Men med sågverksägarna kom och skogen att kapitaliseras.

Budet på avverkningsrätten av talltimret på utskogen kunde överstiga vad ägaren gett för hela hemmanet. Ett annat lockande argument för en skogsförsäljning var att det gav bonden ett lönearbete, och därigenom en penningintäkt som tidigare varit oåtkomlig. Med åren började skogsbygderna att leva efter årsrytmen i skogsarbetet. Innan lönearbetet i skogen var man mångsysslare, men att som tidigare ägna sig åt handel, jakt och fiske blev med tiden mera sällsynt. Skogsarbetet blev under större delen av 1900-talet den främsta sysselsättningen i Bräcke kommun. Arbetet i skogen innebar med tiden en inflyttning av arbetskraft, oftast från Värmland eller Hälsingland. De expanderande skogsbolagen innebar en ökning och en förnyring av skogsbygdernas befolkning. De nya tiderna genererade uppkomsten av en underklass, de egendomslösa skogsarbetarna eller *Bolackare* som de även kom att kallas. Genom framväxten och inflyttningen av en egendomslös arbetarbefolkning rubbades den rådande sociala strukturen i bondesamhället. Nästa kulturkrock kom när järnvägen skulle byggas. Då minskade befolkningstillväxten i socknar med stort bolagägt skogsinnehav. Järnvägssocknar som Revsund började växa i stället. Den stora inflyttningen till bygder som berördes av järnvägsbygget medförde på 1880-90-talen en babyboom. När dessa årskullar skulle ut på arbetsmarknaden var expansionen i Bräcke kommun på väg mot sitt slut och ett underskott på arbetstillfällen var en realitet. Bräcke kommun nådde sin befolkningsmässiga kulmen 1920 med ett invånarantal på 13 981.

En betraktare av denna inventering måste för att förstå hela bilden av föreningslivet erinra sig att en hel del av Hällesjö, Håsjö socknars föreningsliv, både förr och nu interagerar med föreningslivet i nuvarande Ragunda kommun. Som ett exempel på detta är äldre tiders konsumtionsföreningar där Kälarne konsumtionsförening och motsvarande förening i Stugun var ständiga konkurrenter. Kälarne föreningen startade till och med en affär i Mörtån, på Stuguns intresseområde. Andra områden som var gemensamma var en del nykterhetsloger som ibland hade sin utbredning i både nuvarande Bräcke kommun och nuvarande Ragunda kommun.

Moderna företeelser med utbredning över kommungränsen är till exempel pensionärsföreningar eller intresseföreningar så som skoterklubbar och fackföreningar. Inventeringen visar endast antalet föreningar, av den orsaken finns det organisationsformer som är få men kan ändå haft ett stort antal deltagare

Resultat

1615 föreningar har återfunnits i kommunen. Bräcke kommun är en ovanligt rik föreningsbygd främst beroende på järnvägsbyggena som dragit genom bygden. I ingen annan kommun i Jämtland blev arbetarrörelsen större. Det måste betonas att inventeringens resultat är främst ett historiskt dokument, och beskriver hur det en gång såg ut i kommunen.

I järnvägssatsningarnas spår följde en lysande sågverksepok, och en efterföljande industrialisering. Detta manifesterades genom bildandet av föreningar såsom fackföreningar nykterhetsloger mm.

Den samhälleliga omvandlingen som skedde i slutet av 1800-talet innebar en mängd inflyttare till Bräcke bygden. För det många gånger rotlösa proletariat som fann sitt nya hem i bygden fungerade föreningslivet som ett forum för att anpassa sig i sin nya hemort.

Men även andra behov utmynnade i föreningsbildningar. Hur uppstod detta rika föreningsliv? Ett svar kan vara att boende i glestbefolkade områden stimulerar lokala lösningar av service, människor måste gå ihop för att kunna lösa behovet av exempelvis vägbelysning, tröskning eller barnomsorg.

Bräcke kommun uppvisar en hög andel föreningar med anknytning till arbetarrörelsen. Störst andel föreningar återfinns inom de politiska organisationerna med 168 st. Tvåa nykterhetsrörelsen med 158 st. sammanslutningar.

Att ett föreningsliv kunde uppstå kan i storsätt tillskrivas de frireligiösa kyrkorna. De kringresande frikyrkopredikanterna i mitten av 1800-talet försvagade Statskyrkans auktoritet. Församlingarna var aldrig stora, men deras mest märkbara inverkan på samhället var att de påskyndade sekulariseringen. Frikyrkoförsamlingarna med sina gudstjänster visade vägen för medlemmarna i statskyrkan att det plötsligt fanns legitima skäl att utebli från gudstjänst. Med tiden uppstod därigenom en konkurrens om människornas fritid mellan kyrkan och den framväxande föreningsrörelsen.

Folkrörelseforskaren Sven Lundkvist formulerar sekulariseringsprocessen i tre punkter.

1. Väckelserörelserna skapade genom sin opposition mot kyrkan en lust att opponera sig mot alla typer av auktoriteter detta innebar i sin förlängning att folk även i de egna leden i vissa fall frigjorde sig och tog avstånd från sin egen församling. 2. Religion och fromhetslivet blev en angelägenhet enbart för de troende.

3. sekulariseringen förstärktes genom att väckelsen enbart var inåtriktad och lät "världen" ägna sig åt konst och kultur. Situationen kom att generera en allt större distans från kyrkan. Det var en god jordmån för folkrörelserna

Inventeringen visar att de fackliga organisationerna har dominerats av Sv. Skogs- och flottningssamarbetsförbundet, Sv. sågverksarbetareförbundet och SAC. Politiskt har Socialdemokratin varit omöjligt att rubba, antalet sammanslutningar och organisationer kring socialdemokratin är en av länets största. Socialdemokratin uppstod som en facklig och politiskkraft hos de som arbetade vid järnvägen. Flera framstående järnvägsanställda fackföreningsmän kom också att bli de första folkvalda socialdemokraterna vid val till kommunalfullmäktige i Bräcke. Socialdemokratin har betytt mycket för Bräcke kommuns utveckling. De föreningar som är verksamma idag är ofta små och leds av eldsjälur, som avsätter mycket tid och fritid för sitt intresse. Dessa domineras av Jakt-och Fiskeföreningar och idrottsföreningar samt vägsamfälligheter. Svaret pekar på en tradition i Bräcke kommun av att ha skogen både som inkomstkälla rekreation. Ett nytt, och ökande inslag är kooperativa lösningar av den kommunala servicen. De boende i glesbygd måste själva lösa mycket av barnomsorg och äldreomsorg service som tas för givet på större orter. Dagens föreningsliv liknar knappast den från seklets början. I folkrörelsernas barndom verkade ett föreningsliv baserat på ideologiskgrund. I dag är föreningslivet intressebaserat. En oroande utveckling är att dagens och morgondagens sammanslutningar ofta är av informellkaraktär och efterlämnar sällan skrivna dokument på papper. Teknik utvecklingen och olika medium att digitalt bevara materialet innebär oundvikligt att innehållet kommer att gå förlorat.

Fackföreningsrörelsen

Den fackliga och politiska arbetarrörelsen fick sitt genombrott sent i Bräcke kommun. i förhållande till andra delar av landet. En gångbar tolkning till detta återfinns i att Jämtlands län industrialiserades sent. Den

äldsta fackförening som finns i inventeringsmaterialet är Revsunds pastorats krets-förening (lärarförening) från 1898.

Värt att uppmärksamma då man diskuterar järnvägens stora betydelse för bygden och fackföreningsrörelsen är att de statsanställda var bland de första arbetarkollektiven att organisera sig. Bräcke kommuns första fackförening inom den statliga sektorn var Stallkarlsföreningen bildad 1902. Den gick senare upp i Sv. Järnvägsmannaförbundet avd. 102 Bräcke, bildat år 1904. I Bräcke socken hade år 1910 sex fackföreningar bildats på orten. Föreningarna hade anknytning till skogen, järnväg eller industri.

Bräcke socken upplevde i början av förra seklet väldigt många fackföreningsbildningar i alla tänkbara branscher. Bygget av järnvägen genererade många nya arbetstillfällen inom tillverkning och service för anläggningsarbetet. Arbeten som var efterlängtade och attraktiva.

Längs den 20 km långa bandelen mellan Bräcke och Gällö fanns det på 1880-talet fem ångsågar. Järnvägsångsågarna levererade virke främst till anläggningen av järnvägsbygget samt dess infrastruktur.

Många av sågarna och verkstadsindustrin levde vidare långt sedan järnvägen var färdigbyggd och blev drivkraften i framväxten av industrisamhället.

Den fackliga rörelsen blev störst i Bräcke socken med fyrtio föreningar. Även Revsund och Håsjö socknar uppvisar ett högt antal föreningsbildningar.

Men förutom i Revsund och Bräcke socknar återfinns inga fackföreningar i kommunen före år 1910.

De första fackföreningar som bildas utanför dessa orter är avdelningarna 12 och 18 av Sv. Skogs- och flottningsarbetareförbundet som år 1919 bildades i Hällesjö socken.

Den målgrupp som den fackliga kampen stod hårdast för var skogsarbetarna, då dessa många gånger levde i en mycket socialt utsatt situation med få inkomst möjligheter under stora delar av året. En lång och hård strid för rätten att teckna avtal med skogsbolagen utkämpades under 20-30-talen. Problemet var att bolagen tillämpade ett så kallat entreprenörssystem. När sågverksägarna skulle avverka sin inköpta skog kunde de inte som vid sina industrier leda arbetet genom förmän. Istället uppstod ett entreprenörssystem bestående av hästägande bönder eller bolagsarrendatorer.

Den hästågande bonden åtog sig ansvaret för avverkningen av ett visst skifte, därmed blev timmerköraren både arbetsledare och arbetsgivare till huggaren. För utföraren av skogsarbetet fanns det många inbyggda nackdelar i systemet. Entreprenören var i regel tvungen att begära förskott av bolaget för att avlöna huggare och handlare. Eftersom avverkningarna gick ut på anbud kunde en körare som antagit ett för lågt anbud med en påföljande svår vinter, kunde efter vårens sluträkningen stå i skuld till bolaget.

En stor nackdel för huggarna var att dessa inte hade någon faktisk motpart vid prissättningen av sitt arbete, utan fick vända sig till köraren som sällan var någon välsituerad motpart eller redo att ta ansvar vid olyckor eller sjukdom.

Samtidigt hade bolagen alla fördelar man slapp allt socialt ansvar och behövde bara göra upp med den entreprenör som lagt lägsta anbudet.

Facklig och Politisk kamp

Fackföreningsrörelsen och det politiska arbetet gick många gånger hand i hand. År 1907 bildades i Stensmyran en socialistisk fackklubb. Året därpå bildades avdelning 203 av Sv. Sågverksindustriarbetareförbundet. Avdelning 203 deltog i storstrejken 1909. De strejkande Sågverksarbetarna stöddes ekonomiskt av de fackligt anslutna Järnvägsanställda i Bräcke, och en insamling för de strejkande gav 280:10. De statsanställda järnvägsarbetarna hade lättare att arbeta fackligt och var de drivande bakom bildandet av avd 203 Stensmyran. Det var först efter år 1900 som det fackliga och politiska arbetet fart i kommunen tog fart. Arbetarrörelsen liksom nykterhetslogerna och andra massrörelser hade svårt att i början få fotfäste i socknar med stort inslag av skogsbolags ägande. Ett bevis på detta är att Sv. Skogs- och flottningsarbetareförbundet bildades först år 1918. Orsakerna bakom de svaga politiska och fackliga intresset återfanns i de socioekonomiska förhållandena man levde i. För att rösta krävdes fast egendom, något som var långt ifrån vanligt bland skogsarbetarna. Föreningsviljan hämmades även av att de stora mängder tillfällighetsarbetare inflyttare och nyproletärer inte hade ork eller tid att engagera sig. Att arbeta i föreningslivet sågs som en rikemanssyssla. När de skogsnära fackföreningarna ska skildras får man inte glömma Sv. Sågverksindustriarbetareförbundet. Sågverksindustrins fackföreningar kom till i början av 1900-talet.

De äldsta skogsnära fackföreningarna i Bräcke kommun inventeringen är:

Sv. Sågverksindustriarbetareförbundet avd 61 Gröttingsjö bildad 1907, sedan följde avd 203 Stensmyran och avd 217 Nedre Gimån i samma förbund, båda bildade 1908. Totalt återfinns 14 fackföreningar tillhörande Sv. Sågverksindustriarbetareförbundet.

I början av 1:a världskriget var socialdemokratin i Bräcke en ny och vital kraft med växtvärk. Förgrundsfigurer bakom Bräcke socialdemokratiska arbetarekommun var fackligt engagerade Järnvägsanställda. I slutet av första världskriget mattades organisationsintresset av och under en period år 1918 fanns det endast fem aktiva medlemmar i arbetarekommunen. I början av 1920-talet skedde en uppryckning av den fackligt och politiska arbetet. År 1920 bildades Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet avd 21 och 22.

Gimåsdistriktet av "skogs och flott" bestod av små fackföreningar skogsarbetet var säsongsberoende det var lätt att hitta arbetskraft och hård konkurrens om arbetstillfällena. Konkurrens om drivningsarbetet i skogen var en viktig tanke för skogsbolagen. Vid sågverk och massafabriker hade man redan tvingats till att teckna kollektivavtal. Medan de som arbetade i skogen levde i en oreglerad tillvaro där skogsbolagen hade fullfrihet att anpassa lönerna till konjunkturen på trävarumarknaden. Under 1920-talet skakades Bräcke kommun av en rad konflikter i skogen

Förutom skogs och sågverksarbetareföreningar var det syndikalisterna som blev en av de stora fackliga organisationerna i kommunen. Av 159 registrerade fackföreningar har 14 tillhört Sveriges Arbetares centralorganisation, SAC. SAC (Lokal samorganisation av Sveriges arbetares Centralorganisation) som hade en omfattande facklig verksamhet i Bräcke kommun. SAC bildades 1910 av utbrytare ur LO-förbundet SAC förordade ett decentraliserat fackligt system under samma lokala organisation LS. Tanken var att alla arbetare oavsett yrke eller bransch skulle ingå i samma fackförening. Den första LS-föreningen bildades i Gällö 1914 och försvann samma år.

Ytterligare tre föreningar bildades under 10-talet. Under 1920-talet bildades sex föreningar, 20-talet brukar anges som det decennium då syndikalismen började få förankring bland skogsarbetare i länet.

De föreningar som bildades under 1910-talet hade kort livslängd. De föreningar som bildades under 20-talet hade längre livslängd ett lysande undantag är Bensjö SAC som levde i 12 år mellan åren 1925-1938.

Bodsjö var den SAC tätaste socknen med 3 av de 14 registrerade föreningarna. De övriga socknarna hade 2 registrerade föreningar var.

Under 30-talet började medlemsiffrorna att sjunka och som inventeringen visar upphörde Håsjö SAC som den sista LS-avdelningen 1939.

Men på 70-talet skedde en nybildning av en LS avdelning nämligen Kälarne SAC som bildades 1976, föreningen var verksam några år och upphörde 1984.

Det var också Sv. Skogs-och flottningsarbetareförbundet, SSFF med sina sextio st. fackföreningar som kom att bli den dominerande fackföreningsrörelsen i kommunen. Det var från bildandet av "trä facken" som människor blev vana att organisera sig fackligt. Vid påseende av SSFF:s verksamhet framgår det en ännu en gång hur viktig skogsnäringen varit för Bräcke Kommun. Organisationsivern har varit påtaglig. Från SSFF:s bildande och sextio år framåt nybildades fackföreningar i varje decennium. Den största bildningen skedde under 20-talet med tjugoåtta stycken föreningar. Bodsjö, Bräcke och Håsjö var de socknar som fick flest SSFF:s fackföreningar.

I Jämtlands län fanns det år 1940 199 SSFF avdelningar med omkring 5000 medlemmar. Av de 199 avdelningarna återfanns ett 30-tal i Bräcke kommun. I samband med skogsbrukets rationalisering minskade arbetstillfällena i rask takt. Detta innebar en ständig tillbakagång för SSFF och den sista fackföreningen startades under 60-talet. Verkligheten tog till sist över de- många små föreningarnas tid var över. Skogsarbetarna kom att organisera sig i Skogsarbetareförbundet. Den som betraktar fackföreningsrörelsen i Bräcke kommun konstaterar snabbt att dess historia är anmärkningsvärd, många gånger var man först eller störst i länet.

Av den orsaken får man därför inte glömma Riksförbundet landsbygdens folk. RLF- rörelsen bildades 1929 samma år startades en avdelning i Sundsjö. Totalt bildades åtta avdelningar i kommunen.

Frikyrkorörelsen

Den första folkrörelsen som nådde länet och Bräcke Kommun var frikyrkorörelsen. Först var bildandet av Revsunds baptistförsamling år 1864, troligtvis i byn Åhn. Inventeringen i Bräcke kommun visar på liten frikyrklig aktivitet endast ett 25 tal frikyrkliga föreningar har registrerats.

När man ska teckna baptismens första år i Jämtland kan inte namnet Peter Ferdinand Hejdenberg förbigås. Han föddes år 1827 i Visby och blev 20 år gammal omvänd och döptes i floden Elbe i Hamburg i maj 1854. Åren efteråt kom han att bli en av de flitigaste förrättarna av vuxendop i Sverige. I augusti 1856 bosatte han sig i Sundsvall där det sedan 1855 fanns en baptistförsamling. Från sitt hem i Sundsvall företog han prediko och affärsresor i hela mellannorrland. Spridningen av baptismen skedde parallellt genom de besök jordbrukare och affärsmän gjorde till Sundsvall. Baptismens väg till Revsund är höljt i dunkel men kan kanske tillskrivas Hejdenbergs missionsarbete på någon nära liggande marknad.

Bräcke baptistförsamlings matrikel meddelar att år 1864 bildade åtta personer Revsunds baptistförsamling i Gimå. Antagligen är detta "Gimå" samma som byn Åhn. Närheten till gamla allfarvägen med arbetsvandring kan ha varit en god jordmån för trons spridande.

År 1861 köpte Sunds bolag en gård i Mordviken detta gör det troligt att platsen blev en tidig plantskola för influenser från baptistfästet Sundsvall. Revsunds baptistförsamling församling var liten med medlemmarna spridda på trakten och saknade en samlade ledare. Därigenom levde församlingen åren efter bildandet en tynande tillvaro. Församlingen rekonstruerades 1872 men trots det fanns år 1877 enbart ett fåtal medlemmar kvar. Räddningen kom på höstkanten 1876 då besökte den karismatiske predikanten Anders Bogren, Ragunda. Den väckelse som uppstod kom av motståndarna att benämnas "det bogrenska ovädret".

Revsunds baptistförsamling kom att vitaliseras antagligen genom Bogrens verksamhet och de pågående järnvägsbyggena, för år 1880 hade församlingen 22 medlemmar.

Den kyrkliga aktiviteten skiljer sig mellan socknarna. Håsjö och Bräcke socknar framstår i det sammanhanget som två religiösa centrum där har åtta frireligiösa församlingar verkat i respektive socken.

Anledning till detta har redan konstaterats. Järnvägsbygget innebar ett utbyte av tankar och en förmedling av ett religiöst budskap.

Den äldsta församlingsbildningen i Håsjö socken ska omnämnas första gången den 7 aug 1884 då Håsjö Baptistförsamling bildades. Den dagen döptes de första fyra baptisterna från orten, samtidigt med några tillresta personer från grannförsamlingen i Ragunda. En Hammarström från Ragunda skötte dopet.

Med tiden försköts tyngdpunkten från Håsjö till Kälarne med påföljande namnbyte. 1903 inköptes lokal från Godtemplarna på orten I slutet av 1910 upplevde församlingen sin höjdpunkt med fyrtio personer i församlingen. Intresset för församlingsarbetet sjönk sedan gradvis. Församlingen fick gemensam predikant med Bräcke från år 1928. Medlemsantal hade 1940 minskat till arton stycken. En schism mellan Svenska Baptistsamfundet och Örebro Missionen år 1938 ledde till att Kälarne Baptistförsamling klövs och den utträdande delen bildade år 1940 Kälarne Baptistsällskap.

Baptismen hade lättast att nå framgång i socknens utbyar, där det sällan eller aldrig bedrevs något lågkyrkligt väckelsearbete. En annan och tidig religiös förening som verkade på orten är Kälarne Kristna Ynglingar & Jungfruförening från år 1890. Även Evangeliska fosterlandsstiftelsen har haft viss verksamhet i Bräcke kommun. Bakgrunden går tillbaka till åren 1857-63 då komministern Ernst Arbman verkade i Rätans pastorat, Arbman betraktas som en av den jämtländska väckelsens grundare. År 1855 bildade Ernst Arbman Jemtlands bibel och traktatsällskap föregångare till nuvarande EFS Jämtlandsförbund.

År 1902 bildades Evangeliska Fosterlandsstiftelsen EFS ungdomsorganisation, De Ungas Förbund. Nybildningen följdes av en stor ungdomsväckelse i länet, en väckelse som också nådde Bräcke kommun i och med bildande av Revsunds kristliga ungdomsförening av EFS år 1905.

Föreningen fick en lång verksamhetstid och lades ned någon gång efter 1940. EFS hade även vuxenförsamlingar dessa fanns i Sundsjö, Hällesjö och Håsjö.

Också frälsningsarmén hade verksamhet i kommunen. Bräcke kår av Frälsningsarmén verkade i över 30 år.

Stavre fick besök av officerare ur frälsningsarmén från Sollefteå 1897 med ärendet att förbereda starten av en Bräcke kår. En kår tycks också ha varit verksam i Bräcke år 1900, fast i blygsam omfattning. Det var först 1916-1917 som kårens arbete fick rejäl fart. År 1916 startades en söndagsskola, år 1919 bildades en hornmusikkår, samma år nyinvides trettio personer in i kåren, året därpå år 1920 anslöt sig ytterligare tio personer. Hjälptrupp startades 1921. Kåren verkade i 34 år och upphörde 1950.

Kooperationen

En bärare av viktig samhällsservice i Bräcke Kommun var de ekonomiska och kooperativa föreningarna. Då man talar om Kooperation tänker man ofta på de konsument kooperativa föreningarna. Den moderna Kooperationens bakgrund fann sin början redan år 1864 då det blev det tillåtet att starta handelsbodas även på landsbygden. Tidigare var det enbart tillåtet för städernas köpmän att bedriva handel. De konsumentkooperativa idéerna var gamla och nådde Sverige vid 1800-talets mitt. Samtidigt som de privata lanthandlarna startade sin verksamhet, efter år 1864, bildades hushålls och konsumtionsföreningar.

Den tidigaste formen av kooperativt tänkande i affärer var i formen av handelsaktiebolag. I Bräcke kommun bildades Bräcke handelsaktiebolag 1870 och Västanede handelsaktiebolag 1874. Sedan kom konsumtionsföreningarna i början av 1870-talet. I Sundsjö socken bildades Sundsjö sockens konsumtionsförening år 1870 och Sundsjö Handelsförening 1872. Många av de äldsta föreningarna fick tidigt problem och upphörde efter endast några år. Orsaken var ofta dålig affärsvana i kombination med för generös kreditgivning.

Det stora genombrottet för konsumentkooperativa föreningar kom år 1899, när Kooperativa Förbundet bildades, som arbetade med rådgivning till landets alla kooperativa butiker. När det gäller antalet konsumtionsföreningar var Bräcke kommun framträdande.

Den första konsumtionsföreningen i Bräcke kommun bildades redan 1902, tre år efter Kooperativa Förbundets bildande. I länet fanns år 1917 ett sextiototal konsumtionsföreningar sju stycken av dem återfanns år 1919 i Bräcke kommun .

Kooperationen i Bräcke kommun grundlades som en motvikt mot privathandeln. Ledningen för sågverken var länge motståndare till bildandet av konsumtionsföreningar. Men år 1906 kunde så äntligen Arbetarnas konsumtionsförening Gällö upa slå upp portarna till sin affär.

Kundunderlaget kom från sågverken på orten. Föreningen var verksam till 1915 då den ombildades till Gällö konsumtionsförening upa.

Två andra tidiga föreningar i konsumfamiljen var Nyhems konsumtionsförening mbpa startad redan 1902, och Bräcke kooperativa handelsföreningen som började sin verksamhet 1908.

I Boken "Hård var striden - arbetarminnen från Bräckebygden" Del 1 1850-1920 berättar en Olga Nilsson från Bräcke att det var "Järnvägsmännen" som var den främsta orsaken till att en kooperativ butik öppnades i Bräcke.

År 1908 hyrde styrelsen för Bräcke kooperativa handelsföreningen en lokal på den s.k. Strömska tomten i Bräcke samhälle. När föreståndare skulle anställas sökte 57 personer tjänsten. Starten av handelsföreningen var inte utan problem.

Inför bildandet av föreningen hade 200 medlem antecknat sig men trots det stora intresset så uppgick det inbetalda kapitalet till blygsamma 4000 kronor.

Motståndarna till Kooperationen kämpade med vapen som varubojkott och bankbojkott. Även föreningen i Bräcke fick känna på samma motstånd. Åren 1908-1909 stod kampen för Kooperationens överlevnad som hårdast. De åren hände det att styrelsens ledamöter som, privatpersoner fick fara runt hos skilda mjölnare och köpa mindre partier mjöl för Kooperationens räkning för att därmed kringgå den pågående varubojkotten mot föreningen.

Trots motgångar överlevde föreningen i Bräcke och utvecklades. År 1913 flyttade man in i lokaler i det s.k. Nya Hotellet. Där hyrde handelsföreningen lokaler som i sin tur ägdes av kooperativa byggnadsföreningen. Konsumtionsföreningen i Bräcke var i en bättre ekonomisk situation än de ute i bygderna. En bärande affärsidé med Kooperationen är kontant betalning. De drivande krafterna bakom etableringen av konsumtionsföreningen i Bräcke var de som arbetade vid järnvägen. Statligt anställda hade regelbunden och kontant lön. Detta innebar betalningsdugliga medlemmar.

Grannföreningarna till Bräcke hade sin medlemsbas hos skogsarbetarna dessa hade väldigt oregelbundna inkomster och föreningarna måste ge skogsarbetarna kredit. Slutlikviden för skogsarbete kunde dröja ett halvår efter avslutad avverkning. Kreditgivningen undergrävde med tiden existensen för en del konsumtionsföreningar. I Bräcke var en stor del av medlemmarna anst. Även Sörbygdens kooperativa handelsförening bildades tidigt, tre år efter Bräckeföreningen.

I Konsumtionsföreningen Bodsjö uppfördes försökte föreningen lösa bristen på kontanta medel hos sina kunder med att år 1916 inrätta en lånefond ur vilken medlemmar kunde låna 50 kronor under högst 30 dagar. Året därpå våren 1917, fick fonden avskrivna ett lån på 25 kronor som tagits av två personer från annan ort som arbetade med kolning. Dessa hade lämnat trakten utan att reglera sin skuld.

Bristen på kontantamedel bland sina medlemmar gjorde att föreningen i Sörbygden hade svårt att få in andelskapital och kreditförsäljningen medförde brist på rörelsekapital. För att lösa sitt ekonomiska problem tvingades man låna pengar, först från sina medlemmar, längre fram av banker och av Hällesjö Kommun. Föreningen ville år 1928 låna tjugo kubikmeter ved av Hällesjö kommun.

Konsumtionsföreningarna hade olika synsätt på problematiken kring skuldsatta medlemmar, men hade gemensamt är att man krävde någon slags säkerhet om skulden blev för stor. Sörbygdens kooperativa handelsförening beslöt i början av 1915 att för en skuld på 570 kronor ta häst och vagn av en medlem.

Några föreningar så som Bodsjö och Stavre konsumtionsföreningar hade förutom en huvudbutik, filialer i andra byar.

Många av föreningarna hade som antytts genom sin dåliga ekonomi allt för svag livskraft.

Därför gick föreningarna med svag bärkraft med tiden upp i den ekonomiskt starka Bräcke handelsförening.

En annan stor sammanslutning i inventeringen är de ekonomiska föreningarna. Där framträder Revsund och Sundsjö som de socknar med högst antal ekonomiska föreningar och anledningen är att dessa två socknars stora befolkningsunderlag.

Människor har förenat sig i ekonomiska föreningar av många orsaker, så som att lösa behovet av vatten-och avlopp bad-och tvättstugor, el och belysning.

En modern förenings typ är vägsamfälligheter och samfällighetsföreningar 100 st av den typen återfinns i inventeringen. Ett typexempel på en intressebaserad föreningsbildning.

Andra typer av föreningar i inventeringen är knutna till jordbruket så som olika tröskföreningar, svin, och tjuravelsföreningar eller andra föreningar, där människor gått samman för att kollektivt lösa gemensamma behov. I inventeringen är över 16 % av de verksamma Kooperativa/ekonomiska föreningar.

Nykterhetsrörelsen

Nykterhetsrörelsen står för ca 10 % av alla registrerade föreningar inom Bräcke kommun. I sin tur domineras dessa av IOGT: s grund- och ungdomsloger. Jämtlandslän är det ledande nykterhetslänet inget annat län i Sverige kan uppvisa lika många nykterhetsloger och ordenshus. När IOGT kom till länet i augusti 1882 var det som ett resultat av ett mångårigt engagemang från religiösa ledare i nykterhetsfrågan. Redan på 1840-talet väcktes tanken på olika platser i länet om ett nyktert liv.

Tidigt cirkulerade det nykterhetslistor bland prästerskapet, utgivna av det år 1837 bildade Svenska nykterhetssällskapet. Länets första loge bildades i Östersund år 1882. Innan nyårsskiftet 1883 hade fyra loger etablerat sig i Östersund. Bräcke Kommun nåddes snabbt av IOGT rörelsen. 1883 var ett intensivt år inom Bräcke kommuns unga nykterhetsrörelse och tjugoåtta nykterhetsloger bildades i kommunen. Under året 1883 var tillväxten av nykterhetsloger som störst och det bildades minst en loge i varje socknen.

Revsunds socken upplevde den största tillväxten av nykterhetsloger i Bräcke kommun där det bildades sju loger året 1883 och i Sundsjö socken bildades det året alla loger det årtiondet. Logebildandet var intensivt och under kortare eller längre tid, fanns det en nykterhetsloge i princip i varje by. Allmänt hade nykterhetsrörelsen störst framgång i socknar med stort inslag av hemmansägare. Nykterhetsrörelsen hade följaktligen svårare att etablera sig socknar där skogsbolagen eller industriarbete dominerade. En låg andel nykterhetsföreningar kan förklaras med ökande inflyttning.

Genom åren förblev Revsund den loge tätaste socknen med trettioåtta bildade loger. En del blev långlivade medan andra fanns till bara något år. Revsund var en jordbruksbygd och därmed typisk för etablerandet av nykterhetsföreningar. Från Revsund socken utgick sedan tankarna om ett nyktert liv till de som arbetade vid järnvägen. De järnvägsanställda tog till sig nykterhets idén och spred den vidare. De socknar som inte berördes av järnvägens framdragnings har följaktligen ett lägre antal logebildningar.

IOGT är en förebild för de politiska rörelserna genom IOGT: s arbete att få folk att sluta supa och förbättra sin livssituation och därmed samhället i stort, kan man med fog påstå att säga IOGT var en partipolitiskt obunden rörelse. Arbete inom IOGT rörelsen var en skola i demokrati, där kämpade man för allmän rösträtt lärde sig mötesteknik och ett demokratiskt arbetssätt. IOGT hade även en folkbildande roll, där ordenshusen var en viktig samlingspunkt för studiecirkel och bibliotek.

Det verkade även andra nykterhetsorganisationer i Bräcke Kommun men dessa fick aldrig samma genomslag som IOGT.

Ur IOGT bildades år 1886 Blåbandrörelsen återfanns vanligen i trakter där det tidigare bedrivits en framgångsrik frireligiösväckelse. I Bräcke kommun fanns det fem Blåbandföreningar genom åren. Sundsjö blåbandförening bildades 1880 och är den äldsta i inventeringen.

De övriga föreningarna bildades efter sekelskiftet 1900. Blåbandsverksamheten blev inte långlivade, den sista föreningen upphörde 1929. På 30-talet bildades en vitabandförening i Sundsjö, vitabandet var en kvinnlig kristen förening. Sundsjö föreningen verkade i över fyrtio år och upphörde 1979.

Inom nykterhetsrörelsen bildades det sex NGTO tempel, elva TO, och femton NTO tempel i kommunen. Verdandi som var arbetarrörelsens nykterhetsorgan kom till Bräcke kommun 1908 samma år bildades Verdandiförening nr 843 Skogshyddan i Gröttingsjö, i Revsundsocken. Året därpå bildades fyra Verdandiföreningar, tre i Hällesjö och en i Bräcke socken.

Bräcke Verdandiföreningen levde i fyra år, medan de i Hällesjö försvann tämligen omgående. Totalt fanns det åtta Verdandiföreningar deras livslängd varierade och den sista logen gick i graven 1937.

Arkivmaterial från nykterhetsorganisationer, utanför IOGT rörelsen är vanligen sällsynta och till Bräcke inventeringen har heller inget kunnat spåras. Det bedrevs även tidigt ett omfattande ungdomsarbete bland nykterhetsorganisationerna, inventeringen identifierar 35 sammanslutningar för unga nykterister och den äldsta är Ungdomslogen nr 113 Framtidens hopp av IOGT, Sundsjö förmodligen bildad år 1897. I sammanhanget framstår IOGT som ett föredöme då det gäller bevarande av arkivmaterial. Anledningen till att många handlingar bevarats är att många IOGT-loger varit verksamma till helt nyligen och de har haft egna föreningshus med ibland arkivansvariga.

Nykterhetsrörelsen hade sin höjdpunkt på 20-talet. Sedan har det skett en gradvis nedgång. I dag är endast tre av tidigare 158 nykterhetsföreningar verksamma.

Politiska organisationer

Arbetarrörelsen kom sent till länet den första arbetarrörelsen bildades i Östersund 1874.

Det har varit en omfattande politiskt verksamhet i Bräcke kommun. 168 st. politiska organisationer och föreningar har registrerats. Av den summan kan ca 37 % tillskrivas socialdemokratiska eller vänsterpolitiska organisationer/föreningar. Den första socialdemokratiska organisation som bildades i Bräcke kommun var Bräcke Socialdemokratiska arbetareparti (SAP) från 1909.

En av länets första Socialdemokratiska ungdomsklubb (SDUK) föreningar bildades 1912 i byn Gröttinge i Revsunds socken. De socknar som upp visar en hög andel arbetarrörelse är Revsund, Bräcke och Håsjö socknar. Under 1910 talet bildades de första arbetarekommunerna i Bräcke kommun, 10-talet var även

perioden med största antal bildade arbetarekommuner. Den tidigaste arbetarekommunen bildades i Gällö 1910.

Ungdomsklubbar kom också igång tidigt, inventeringens äldsta är Gröttingsjö SDUK, bildad den 17 jan 1912. 14 SDUK och 23 SSU klubbar har identifierats. 1945 registrerades den sista SSU föreningen i kommunen. Bräcke Kommuns första Socialdemokratiska kvinnoklubb bildades i Bräcke 1927. Under åren bildades totalt 11 socialdemokratiska kvinnoklubbar, den sista klubben bildades 1953. Debatten inom den internationella arbetarrörelsen på 1910-talet ledde till en klyvning av rörelsen och vänsterflygel kom att bilda kommunistpartier. Det mest kända är det Sovjetiska kommunistpartiet. Även Jämtland och Bräcke kommun kände av vindarna från omvärlden och 1917 och sju Vänster Socialdemokratiska arbetareparti bildades i kommunen.

Det var först efter att SAP och Sveriges socialdemokratiska vänsterparti (SSV) återförenades i länet 1923 som socialdemokraterna fick en snabb ökning av antalet medlemmar. Den nyinförda allmänna rösträtten medförde också att partiet fick ett ökat inflytande. Ett kommunistiskt parti har registrerats i inventeringen.

Då det gäller övriga partier har fyra organisationer knutna till Moderaterna, två partiavdelningar och två föreningar hittats. Folkpartiet har haft tre partiavdelningar, Kälarne, Sundsjö, Bräcke. Även en KDS/KDU-avdelning har verkat i kommunen. Beklagligtvis har det inte framkommit några handlingar eller årtal rörande dessa föreningar.

Efter Socialdemokraterna har centerrörelsen haft flest föreningar. Centerrörelsen har haft en stark ställning i Håsjö, Bräcke, Revsund och Nyhem. Sedan gammalt har som konstaterats socialdemokraterna haft en solid maktbas i kommunen. Som jämförelse på socialdemokraternas starka ställning kan nämnas att i socknar med den livligaste centerverksamheten, har den Socialdemokratiska föreningsverksamheten trots det varit dubbel så stor som den centerpartistiska. Starka socialdemokratiska fästen har varit Bodsjö, Revsund, Hällesjö och Bräcke socknar.

I länet bildades dom första centeravdelningarna i form av sockenföreningar. En av länets första centeravdelningar bildades år 1915 i Undersåker, samma år bildades i Bräcke kommun Sundsjö sockenförening. Under följande år bildades ett 40-tal sockenföreningar i länet.

I Bräcke kommun bildades totalt åtta sockenföreningar var av två i Håsjö socken. Tyvärr har inga föreningshandlingar från sockenföreningarna framkommit, varför kunskapen om dessa är mycket liten.

SLU distriktet i Jämtland bildades 1931. Den tidigaste registreringen i inventeringen är Revsunds avdelning av (Svenska landsbygdens ungdomsförbund), SLU från 1935. I Bräcke kommun har sex SLU avdelningar registrerats.

Jämtlands distrikt av (Svenska landsbygdens kvinnoförbund), SLKF bildades 1942 fyra SLKF-avdelningar verkade i Bräcke kommun. Tyvärr saknas bildnings år för alla utom Nyhems SLKF-avd som är bildad 1947. Men mycket tyder på att även de övriga är bildade på 40-talet.

Övriga föreningar

Idrottsrörelsen står idag för en stor andel av de verksamma föreningarna. Idag är 25 av de 163 registrerade föreningarna verksamma detta motsvarar ca 15 %. Idrottsrörelsen etablerade sig tidigt i kommunen. Den äldsta idrottsföreningen i inventeringen är Bräcke Idrottsklubb från 1908 och under 10-talet bildades ytterligare fem föreningar. Men det stora genombrottet kom på 1920 och 30-talen, då trettiofyra idrottsföreningar bildades.

Skytterörelsen är en annan verksamhet och med långa anor. Många skytteföreningar bildades före år 1900, och inventeringens äldsta skyttesammanslutningen är Nyhems Skyttegille bildad 1895.

Sjutton sammanslutningar rörande skyttet har identifierats i inventeringen. 49 föreningar rörande Freds-, Försvars-, Solidaritetsorganisationer har återfunnits varav 6 lottakårer 2 landstormkvinnoförening en av dem i Bräcke och en i Håsjö samt 5 befälsutbildningsföreningar och 12 Rödakors sammanslutningar. Ännu större är fiskeföreningarna hela femtiosju stycken återfinns i materialet. Antalet Jakt och Fiskeföreningar belyser på ett slående sätt vikten av jakt och fiske för boende i Bräcke kommun.

Hur man hittar i registren

De föreningar som registrerats i samband med föreningsinventeringen presenteras i två register, ett topografiskt och ett indelat efter organisationstillhörighet. Registren innehåller föreningens namn, eventuellt nummer och hemvist. Har föreningen ändrat namn står det nuvarande eller senaste före det tidigare. Den första kolumnen till höger om föreningsnamnet anger dess bildningsår. Den andra kolumnen anger upphörande, eller nedlägningsår. Om föreningen är nedlagd, men okänt vilket år, anges detta med "upphörd". Förening som ej har upphört men inte har någon verksamhet anges med "vilande". Förening i verksamhet anges med "verksam". Den tredje kolumnen anger förvaringsplats för föreningens handlingar i "FAJ" innebär att hela eller delar av föreningens arkiv finns deponerade hos Föreningsarkivet. Betäckningen "inventerad" innebär att föreningens handlingar har inventerats, men att materialet förvaras på annat håll än hos Föreningsarkivet. "ÖLA" innebär att hela eller delar av arkivet förvaras i Östersund landsarkiv, antingen som en tidigare deposition eller att arkivet inkommit i samband med inventeringen.

Organisatoriskt register:

Bildnings- och kulturorganisationer

Bostads- och byggnadsföreningar

Fackliga organisationer

Freds-, försvars- och solidaritetsorganisationer

Fritids- och miljöorganisationer

Hushållets ekonomiska föreningar

Idrottsföreningar

Jakt-och Fiskeföreningar

Jordbrukets ekonomiska föreningar

Kooperativa och ekonomiska föreningar

Kultur- och teaterföreningar

Nykooperativa föreningar

Nykterhetsorganisationer

Pensionärsorganisationer

Politiska organisationer

Religiösa organisationer

Rese- och transportföreningar

Samfällighetsförening

Skogsbrukets ekonomiska föreningar

Övriga ekonomiska föreningar

Övriga organisationer och föreningar

Övvr.: Ingen organisationstyp

Dessa tjugotre huvudrubriker är sedan indelade i underrubriker, som i sin tur kan ha underavdelningar efter organisationstyp, ex "Hushållets ekonomiska föreningar", underrubrik Badhus- och tvättstugeföreningar och underavdelningar "Albackens badhusförening upa". Under underrubrikerna anges inom parentes bildningsår och eventuella sammanslagningar för de olika organisationernas riksförbund. Krets och kommunföreningar har satts överst inom respektive grupp där kommuntäckande föreningar har markerats med fetstil, därefter följer lokala föreningar i bokstavsordning.

Topografiskt register

Det topografiska registret är indelat efter socknar inom Bräcke kommun. De föreningar som finns antecknade i registrets tredje kolumn (FAJ, ÖLA, inventerad) har överförts till en särskild inventeringsblankett. Här finns uppgifter om föreningens namn, organisationstillhörighet, hemort (län, kn, sn, ort), bildningsår, ev nedläggningsår, kontaktman, arkivhandlingarnas förvaring och omfattning samt övrig historik.

Källor:

Hård var striden

- arbetarminnen från Bräckebygden

Del 1 1850-1920

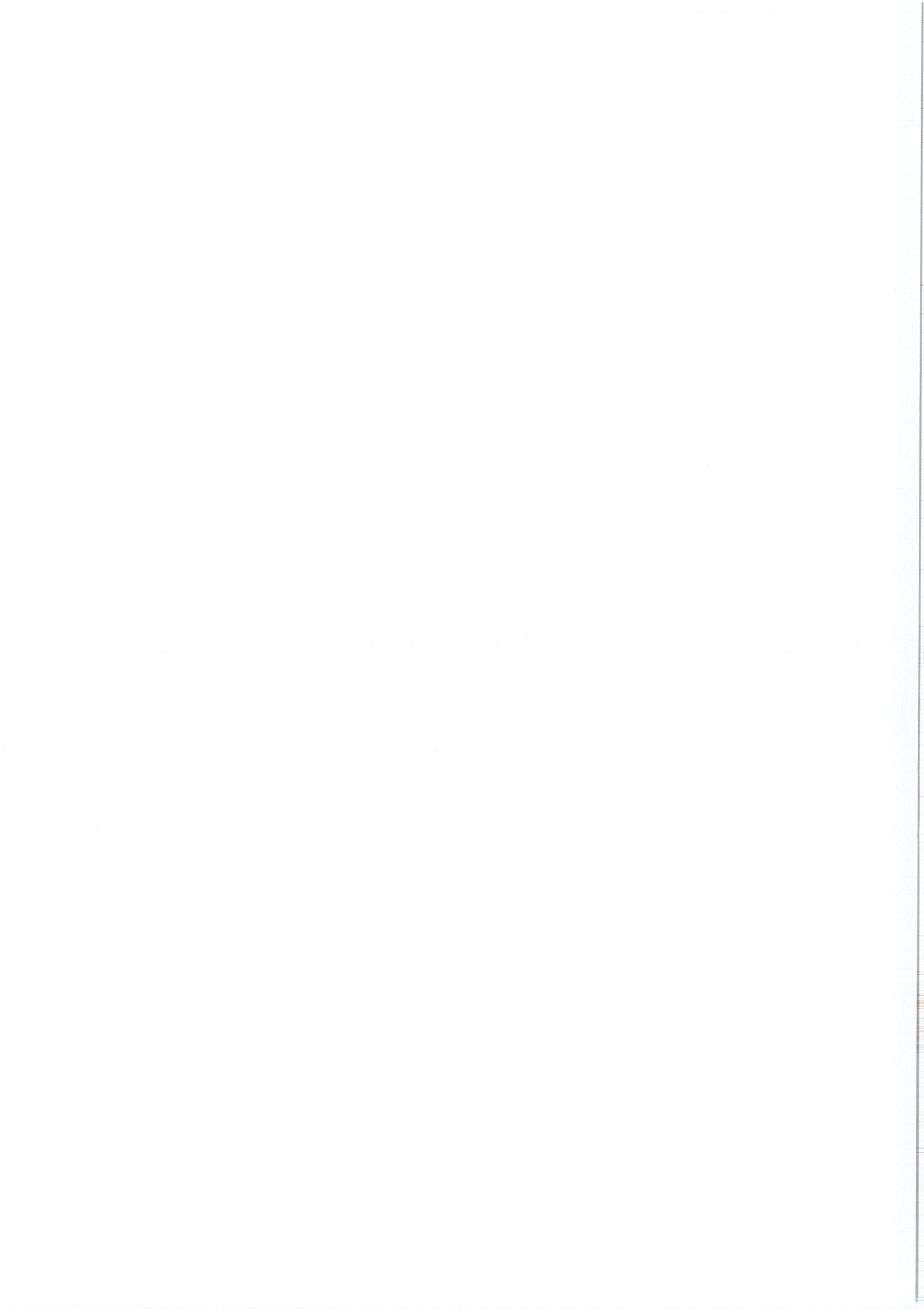
Jämtlands och Härjedalens historia 1880-1980

Föreningsadresser Historik m.m Religiösa organisationer

Frikyrka och väckelse i Jämtlands län 1850-1940

Föreningsadresser Historik m.m Kooperativa och Ekonomiskaföreningar

Föreningsadresser Historik m.m Fackligaorganisationer

	Bodsjö	Bräcke	Revsund	Sundsjö	Hällesjö	Håsjö	Nyhem	Övriga
Bildnings-och Kulturorganisationer	6	14	15	14	5	8	8	0
Bostads-och byggnadsföreningar	7	31	15	10	13	11	10	1
Fackligaorganisationer	15	44	37	15	9	32	7	0
Freds-, försvars- och solidaritetsorganisation	2	14	10	3	4	11	5	0
Fritids- och miljöorganisation	2	10	5	5	4	3	4	0
Hushållets ekonomiska föreningar	16	15	14	7	17	13	11	0
Idrottsföreningar	10	36	36	11	21	35	12	0
Jakt-och Fiskeföreningar	13	20	24	16	16	14	8	0
Jordbrukets ekonomiska föreningar	0	10	20	13	7	14	3	0
Kooperativa och ekonomiska föreningar	7	10	10	15	6	14	3	0
Kultur- och teaterföreningar	1	8	6	2	1	6	2	0
Nykooperativa föreningar	10	11	12	5	1	1	7	0
Nycterhetsorganisationer	14	28	39	17	27	23	9	0
Pensionärsorganisationer	0	0	0	0	0	0	0	0
Politiska organisationer	20	28	37	19	18	30	16	0
Religiösa organisationer	0	11	5	7	4	21	0	0
Rese- och transportföreningar	0	5	1	0	1	3	0	0
Samfällighetsförening	10	19	12	19	17	15	7	0
Skogsbrukets ekonomiska föreningar	0	0	1	0	0	0	0	0
Övriga ekonomiska föreningar	1	3	4	2	2	2	3	0
Övriga organisationer och föreningar	5	51	29	11	16	18	5	0
Övvr.: Ingen organisationstyp	0	0	0	0	0	0	1	0
Total= 1615 föreningar	139	368	332	191	189	274	121	1

Gruppen övriga är föreningsbildningar som tillhör kommunen men inte gått att ortbestämma